

Наталя БЕНЬКОВСЬКА,

кандидат педагогічних наук, вчений секретар, доцент
кафедри іноземних мов Одеського торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету, м. Одеса,

РОЛЬ МОДЕЛЬОВАНИХ СПЕЦІАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ СИТУАЦІЙ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

У статті описується роль модельованих спеціальних навчальних ситуацій у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців. Проаналізовано сучасні дослідження, присвячені методу моделювання навчальних ситуацій як комплексного засобу, що може стимулювати студентів до самоаналізу, самооцінки та саморозвитку. Визначено, що розмаїття імітаційних форм роботи може бути подано комплексом спеціальних навчальних ситуацій, моделювання яких забезпечує певну мету.

Ключові слова: моделювання навчальних ситуацій, професійна підготовка, майбутній фахівець, професійна взаємодія, професійна діяльність.

Постановка проблеми у загальному вигляді. За сучасних умов європейської інтеграції України питання підготовки кваліфікованих кадрів у вищому навчальному закладі набуває все більшої актуальності. Як показує досвід розвинених країн, рівень професійної кваліфікації кадрів разом з рівнем організації та управління є найважливішим чинником, що визначає активне економічне зростання.

У наш час ринок праці висуває до працівників підвищені вимоги, що стосуються не лише рівня їхніх теоретичних знань, але й професійних якостей і готовності до міжособистісної взаємодії. Прискорення темпів оновлення технологій обумовлює необхідність зміни підходів до розробки змісту освіти й якості навчання. В умовах стрімкого розвитку і полегшення доступу до інформаційних технологій передача готових знань уже не є головним завданням навчального процесу. Усе більшого поширення набуває підхід, у межах якого основним завданням навчального процесу визначено формування професійних якостей, корпоративної культури, проектного мислення,

аналітичних здібностей, умінь самоосвітньої діяльності, самовдосконалення майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблема змісту підготовки фахівця знаходиться в центрі уваги сучасної педагогічної науки, на що вказують численні дослідження в галузі розробки теоретичних засад відбору та структурування його елементів (В. Краєвський, І. Лернер, М. Скаткін та ін.); підходів до побудови навчальних планів та навчальних програм (С. Амеліна, Д. Дейкун, В. Гусєв, М. Куртанідзе, І. Моргунов, В. Роменець, Д. Сметанін, В. Соколова, В. Стешенко, М. Тименко, Д. Тхоржевський та ін.); взаємозв'язку змісту освіти із завданням розвитку особистості (В. Бондар, О. Василенко, А. Зеленцова, В. Ледньов, О. Мороз та ін.); визначення функцій і місця навчального предмета у реалізації змісту освіти (І. Журавльов, Л. Зоріна, А. Верхола, І. Логвінов, В. Мадзігон, В. Панфілов, Ю. Руденко, Д. Тхоржевський та ін.).

Для обґрунтування теоретичних основ використання моделювання навчальних ситуацій студентами важливе значення мають дослідження Г. Балла, О. Березюк, С. Вітвицької, О. Дубасенюк, Л. Красюк, М. Пентилюк та ін.

Серед сучасних досліджень, присвячених методу моделювання навчальних ситуацій як комплексного засобу, що може стимулювати студентів до самоаналізу, самооцінки та саморозвитку, слід виокремити наукові розробки Б. Андрієвського, А. Вербицького, Л. Фрідмана та ін.

У працях О. Дубасенюк, І. Лернера, М. Махмутова, О. Матюшкіна, М. Скаткіна, А. Фурмана та ін. розкрито вимоги до навчальних ситуацій, способи їх моделювання, суть понять «проблемна ситуація», «навчальна ситуація».

Метою статті є обґрунтування доцільності використання модельованих спеціальних навчальних ситуацій у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виходячи з думки провідних дидактів М. Скаткіна, І. Лернера, М. Данилова, засвоєння знань і способів діяльності відбувається на трьох рівнях: усвідомленого сприйняття і запам'ятовування, яке зовні проявляється в точному чи близькому відтворенні; у використанні знань за зразком чи в схожій ситуації; в творчому застосуванні знань. Отже, модульна система організації навчально-виховного процесу принципово відрізняється від традиційної донедавна системи. Зміст навчання подано у цілісних завершених самостійних модулях, які одночасно є банком інформації і методичними вказівками щодо її застосування. Основу такої підсистеми навчання складають суб'єкт-суб'єктні стосунки між викладачем і студентами і цим забезпечується самостійність, усвідомлене досягнення певного рівня в навчанні. Стосунки між учасниками педагогічного процесу набувають характер співпраці, а управлінська діяльність на всіх рівнях трансформується із суб'єктивно-об'єктивних в суб'єктивно-суб'єктивні на рефлексивному підґрунті.

Навчальна ситуація, на думку Р. Низамова, стимулює мислення студентів, наближує навчальну діяльність до наукового пошуку, певною мірою знайомить з етапами, методами, засобами наукового пізнання і, безумовно, готує студентів до майбутньої професійної діяльності [6, с. 82].

Дослідники О. Дубасенюк [4, с. 329] та В. Ковальчук [5, с. 16] «навчальну ситуацію» пояснюють як детерміновану соціальними чинниками мету професійної діяльності викладача, яка передбачає різнобічне розкриття і збагачення особистісного потенціалу кожного студента у процесі його життєдіяльності; або тлумачать як сукупність зовнішніх і внутрішніх чинників, що детермінують активність суб'єкта.

Загалом навчальна ситуація тлумачиться як ситуація навчання, що визначається як сукупність обставин, яка викликає необхідність звертання до навчальних засобів з метою впливу однієї людини на іншу в процесі навчальної діяльності [2, с. 67–73].

Під моделюванням навчальних ситуацій ми розуміємо процес утворення ситуацій-моделей, де реальні об'єкти замінені вигаданими, а взаємостосунки між учасниками ситуації штучно організовані, знаходяться під керівництвом викладача.

Ми вважаємо, що цінність модельованих навчальних ситуацій у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців можна окреслити двома положеннями:

1) моделювання навчальних ситуацій, що виникають у процесі підготовки майбутнього фахівця, є проміжною ланкою, своєрідним «містком» між педагогічною теорією й безпосередньою практичною роботою;

2) використовувані у процесі підготовки майбутнього фахівця навчальні ситуації призначено для навчання студентів, цілеспрямованого формування в них окремих професійних якостей.

Поглибленню мотивації професійного становлення майбутніх фахівців сприяє занурення студентів до професійної діяльності за допомогою імітації ситуацій професійної взаємодії з метою ефективного вирішення професійних завдань.

З'ясовано, що інтерактивне ігрове моделювання відрізняють від традиційного способу організації навчання такі особливості:

забезпечується примусова (вимушена) активність, суть якої в тому, що студент вимушений бути активним, незалежно від того, бажає він цього чи ні;

активність має не короткочасний (епізодичний) характер, вона актуалізується впродовж усієї діяльності студента;

студенти постійно взаємодіють один з одним та з викладачем за допомогою прямих і зворотних зв'язків;

широко використовується самостійна творча діяльність у випадках підвищеного ступеня мотивації [7, с. 23–28].

Упровадження інноваційних особистісно-орієнтованих технологій навчання у сфері вищої школи передбачає предметну перебудову підходів до організації навчання вчителя, що базується на ідеях контекстного навчання,

«індивідуальних освітніх маршрутів», покликаних активізувати суб'єктність і саморозвиток студента, педагогічну імпровізацію, що сприяє формуванню у майбутнього фахівця здатності адекватно реагувати на динамічні умови соціального й професійного середовища, спроможність і вміння здійснювати виховання у відкритому соціальному середовищі.

Нам імпонує думка М. Артюшиної, яка стверджує, що існує інноваційно-зорієнтований підхід в освіті, який дослідниця визначає як таку наукову чи практичну освітню діяльність, за якої провідною метою освіти виступає підготовка особистості до життя в змінних умовах, розвиток інноваційних властивостей фахівців. Стосовно професійно-технічної освіти інноваційно-зорієнтований підхід позначає спрямованість на підготовку майбутнього робітника до професійної діяльності в умовах динамічного суспільства, його становлення як активного суб'єкта змін та інновацій, здатного до самостійної ініціації та реалізації інноваційної діяльності, розвиток його інноваційних властивостей, тобто здатності працювати у постійно змінних умовах, ставити нові, незвичні професійні завдання, використовувати нові способи вирішення професійних проблем, сприймати новий досвід, розвиватись і вдосконалюватись [1].

На нашу думку, способом реалізації інноваційно-зорієнтованого підходу в професійній освіті, зокрема у професійній підготовці майбутніх фахівців, можуть бути спеціальні навчальні ситуації.

Значущою в контексті обґрунтування моделювання спеціальних навчальних ситуацій у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців є позиція дослідниці В. Гриців, яка зауважувала, що принципову значущість для вдосконалення підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ має усвідомлення ними складності обраної професії, ціннісне ставлення до неї. Для позначення ціннісно-мотиваційної компоненти готовності студентів виконувати професійні обов'язки на найвищому рівні, авторка послуговується поняттям професійно-етичної спрямованості особистості фахівця. У контексті нашого дослідження вагомим є те, що авторка звертає увагу на необхідність зміцнення у студентів

позитивного ставлення до майбутньої професії, їхніх інтересів та нахилів до вивчення професійно-етичної проблематики, розвиток переконань щодо важливості дотримання етичних норм у професійній діяльності. Зокрема для підвищення інтересу студентів до вивчення проблем професійної етики В. Гриців пропонує, насамперед, сформуванню у них прагнення до пізнання проблем професійної етики. Серед потенціалу навчального процесу це насамперед зміст матеріалів навчальних занять: матеріал гуманітарних дисциплін був пов'язаний із сучасними проблемами практичної діяльності, з життєвими прагненнями студентів, допомагав їм визначитися із ціннісними моральними орієнтаціями, збагачував їх моральний потенціал. Подальше впровадження набутих знань має здійснюватись свідомо в процесі відпрацювання професійних навичок, шляхом занурення студентів до спеціально створених навчальних ситуацій, які імітують реальні ситуації професійної взаємодії [3].

Висновки. Отже, на нашу думку, розмаїття імітаційних форм роботи може бути подано комплексом спеціальних навчальних ситуацій, моделювання яких забезпечує певну мету. Розробляючи напрями практичної реалізації принципів інтерактивного навчання майбутніх фахівців робимо припущення, що доцільно використовувати:

сенсово-ціннісні ситуації, що спонукають студентів до формування усвідомленого та відповідального ставлення до власної професійної компетентності, професійно та корпоративної культури;

мотиваційно-рефлексивні ситуації, які актуалізують особистісні мотиви поведінки в різноманітних видах професійної діяльності, вимагають аналізу ситуацій та дозволяють визначити саме ті професійні якості, на які слід спрямувати зусилля;

проектні ситуації, що спонукають студентів до усвідомлення правильності власних дій, їх значущості для довколишніх, сприяють прийняттю грамотних рішень, прогнозуванню можливих наслідків власної діяльності, визначенню їх перспектив;

креативні ситуації-тренінги, які спрямовані на розкриття творчого потенціалу студентів для вирішення життєвих проблем, формують навички інноваційного бачення проблем та альтернативних шляхів їх вирішення.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Здійснене дослідження не вичерпує усіх аспектів, пов'язаних з аналізом модельованих спеціальних навчальних ситуацій у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців. Напрямом подальших досліджень вбачаємо у наведені прикладів модельованих спеціальних навчальних ситуацій, які можуть бути використані у процесі як професійної так і фахової підготовки майбутніх фахівців соціономічного напрямку підготовки.

Список використаної літератури

1. Артюшина, М. В. Інноваційна діяльність у професійно-технічній освіті: поняття, підходи, технології / М. В. Артюшина // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / голова редкол. І. А. Зязюн. – Київ-Вінниця : Планер, 2014. – Випуск 37. – С. 133–137.
2. Вохмина, Л. Л. К определению речевой ситуации в методике обучения иностранным языкам / Л. Л. Вохмина // Сборник научных трудов МГПИИЯ им. М. Тореца / редактор Лобанова Л. П. – М., 1979. – Вып. 149. – С. 67–73.
3. Гриців, В. Б. Формування професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців банківської справи в процесі вивчення гуманітарних дисциплін : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Гриців Віталія Богданівна. – Хмельницький, 2015. – 229 с.
4. Дубасенюк, О. А. Теоретичні і методичні основи виховної діяльності педагога : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Дубасенюк Олександра Антонівна. – К., 1996. – 527с.
5. Ковальчук, В. А. Технологія розв'язання соціально-педагогічних задач : методичні рекомендації / В. А. Ковальчук. – Житомир : ЖДУ, 2002. – 20 с.
6. Низамов, Р. А. Дидактические основы активизации учебной деятельности студентов / Низамов Р. А. – Казань : Изд-во Казанского университета, 1975. – 304 с.
7. Рибачук, А. В. Особливості застосування педагогічних технологій у процесі фахової підготовки майбутніх юристів / А. В. Рибачук. – Вінниця : [б.в.], 2009. – 35 с.

Беньковская Н. Роль моделируемых специальных учебных ситуаций в процессе профессиональной подготовки будущих специалистов

В статье описывается роль моделируемых специальных учебных ситуаций в процессе профессиональной подготовки будущих специалистов. Проанализированы современные исследования, посвященные методу моделирования учебных ситуаций как комплексного средства, которое может стимулировать студентов к самоанализу, самооценке и саморазвитию. Определено, что разнообразие имитационных форм работы может быть подано комплексом специальных учебных ситуаций, моделирование которых обеспечивает определенную цель.

Ключевые слова: моделирование учебных ситуаций, профессиональная подготовка, будущий специалист, профессиональное взаимодействие, профессиональная деятельность.

Benkovska N. The role of modeling special training situations in the process of professional preparation of future specialists

In general, learning situation is determined as a teaching situation that is defined as a set of circumstances which require the necessity of educational tools to influence one person to another during training activities.

The role of modeling special learning situations in the process of professional training of future specialists is described in the article. The modern researches which are devoted to a method of modeling of educational situations as the complex mean which can stimulate students to self-analyze, self-estimation and self-development are analyzed in the article.

Modeling of learning situations is defined as the process of creating model situations, where real objects are replaced by fictitious ones, and the relationships between participants of the situation are artificially organized and under the guidance of the teacher.

The value of modeling learning situations in the process of professional training of future specialists is indicated by two provisions:

- 1) modeling of educational situations arising in the process of training of future specialist is an intermediate link, a kind of "bridge" between pedagogical theory and immediate practical work;
- 2) the training situations which are used in the process of training of the future specialist are designed to train students, purposeful formation of their individual professional qualities.

It is noted that the deepening of the motivation for the professional development of future specialists is facilitated by immersion of students in professional work by modeling situations of professional interaction with the aim of effective solving of professional problems.

It is determined that a variety of modeling forms of work can be submitted by a complex of special learning situations, the modeling of which provides a certain goal.

Key words: modeling of educational situations, vocational training, future specialist, professional interaction, professional activity.